

УДК 82.0:316.74

Ведран Диздаревиќ**НЕОЛИБЕРАЛИЗМОТ И МЕТОДОТ НА „ДВОЈНА ИСТОРИЗАЦИЈА“
ВО ПРАВИЛАТА НА УМЕТНОСТА НА ПЈЕР БУРДЈЕ****Вовед**

Во посткриптот на *Правилата на уметноста* Бурдје експлицитно ги определува главните поттици за пишувањето на неговата книга посветена на францускиот книжевен XIX век, книжевната теорија, симболичкиот капитал, статусот на авторот и на делото во книжевното поле: имено, автономијата на книжевноста стекната (или подобро кажано, освоена) во XIX век, со сето тоа што тој процес го подразбира (харизматично „славење“ на авторот, фетишизација на книжевните текстови, етаблирање на естетскиот поглед, создавање на „анти-економската“ економија на книжевноста итн.), може да се загуби за миг, под притисок на хетерономните сили на полето на моќ.¹ Тоа значи дека поимањето на книжевноста единствено може да се сфати во тие рамки на прогресивно зголемување и регресивно опаѓање на автономијата.

¹Целосниот цитат од *Послоскрипцијата* гласи: „Јасно е... дека интелектуалното (или, уште појасно, автономното поле што го прави интелектуалецот возможен) не е институтирано еднаш за секогаш со Зола и дека другите поседници на културен капитал секогаш може да „регресираат“, како резултат на дезинтеграцијата на таа нестабилна комбинација што го дефинира интелектуалецот, кон една или друга навидум екслузивна позиција, или кон улогата на „чист“ писател, научник или припадник на академската сфера, или кон улогата на политички актер, новинар или политички експерт. Згора на тоа, сосем спротивно од тоа што наивната Хегелијанска визија на историјата на интелектуалците не тера да го веруваме, правото на автономијата што е впишано во самата егзистенција на полето на културното производство мора постојано да мисли на пречките и моќите што постојано се обновуваат, без разлика дали се справуваме со надворешни моќи како што е црквата, државата или големите економски претпријатија, или внатрешни моќи, особено они коишто се поврзани со контролата на специфичните инструменти на производството и дистрибуцијата (издаваштво, радио, телевизија.“ (Bourdieu 1995: 243)

Во овој труд, најпрво ќе ја претставиме политичката и економската програма на неолиберализмот и ефектот што таа го има врз книжевноста. Ќе покажеме дека критиката на капитализмот на Бурдје може да се спореди со критиката на „културната индустрија“ на Адорно и Хоркхајмер и со критиката на доцниот капитализам на Фредерик Џејмисон. Во вториот дел ќе го претставиме централниот метод на Бурдје за анализирање на книжевните текстови и на книжевноста, на поимот „двојна историзација“, со која ја надминува опозицијата на „внатрешните“ и „надворешните читања“. Неговата методологија ќе ја споредиме со низа марксистички теоретичари кои ја поимаат книжевноста на сличен начин, како што се Валтер Бенјамин, Рејмонд Вилијамс, Тери Иглтон и Фредерик Џејмисон, но и ќе ги навестиме некои од разликите што постојат помеѓу нив. На крајот, ќе покажеме како методот на „двојна историзација“ е централен, истовремено, за правилно разбирање на книжевноста и на книжевните текстови и за формување функционална стратегија во борба против тиранијата на полето на моќ, манифестирано преку политичката и економската програма на неолиберализмот.

1. „Конзервативните револуции“, неолиберализмот и книжевноста

Главната закана за книжевноста на крајот на XX век, според Бурдје, е подемот на неолиберализмот во политиката и економијата. Во тоа тој е сличен со Фредерик Џејмисон, кој во своето централно дело – *Послџмо-дернизам, или, културнајна лoјика на доцниот кaпитализам* – исто така, се обидува да ја поима книжевноста по сериозните економски, политички и културолошки промени во Западното општество, во моменти кога „разменската вредност станува до таа точка генерализирана што е избришана и самата меморија на употребната вредност“. (Jameson 1991: 18) Но, поимањето на Бурдје е значително различно, иако сличностите помеѓу овие двајца автори заслужуваат подлабока анализа. Имено, методот на Бурдје иако е историски, во ниеден случај не може да се смета за дијалектички; а оној на Џејмисон, пак, е дијалектички во своето јадро; покрај тоа, двајцата автори имаат комплетно различна визија за стратегиите на отпор што треба да се преземат во однос на овие политички и економски закани.²

² Фредерик Џејмисон, на пример, не ја прифаќа тезата дека „полу-автономијата“ на културата во епохата на доцниот капитализам е уништена. Тој, од својата дијалектичка и марксистичка гледна точка зборува дека „разложувањето на автономната сфера на културата треба попрво да се замисли како експлозија: една запрепаствувачка експанзија на културата низ целиот општествен простор, до таа точка што може да се каже дека се во него – од економската вредност и државната моќ, до праксите до самата структура

Некаде од осумдесеттите години на XX век Бурдје интензивно се занимава со неолиберализмот и последиците што тој ги има по целата културна сфера, вклучувајќи ја и книжноста.³ Според Бурдје, неолиберализмот е инаугуриран во Западниот свет, главно, под притисок на низа на политички одлуки, затскриени зад дискурсот на економијата. Таа низа на притисоци – издејствувани главно под влијание на политичките програми на Маргарет Тачер во Велика Британија и Роналд Реган во САД – Бурдје ги ословува со парадоксалната кованица „конзервативни револуции“.⁴ Политичката и економската програма на неолиберализмот може да се сумира во следниве неколку точки:

1. Затскривање на политичката идеологија зад „објективниот“, „неутралниот“ и „универзалниот“ дискурс на економијата, чиешто потекло е „десоцијализирано и деисторизирано“⁵ (Bourdieu, 1998) 2. Затскриената политика е онаа на комплетна „финансиска дерегуларизација“, се со цел елиминирање на секоја структура која може да претставува пречка на логиката на слободниот пазар и на тој начин овозможува комплетно атомизирање на агентите и непречено функционирање на *laissez-faire* економијата, што конечно резултира со комплетно уништување на јавната сфера, како што, на пример, е опишана од Јирген Хабермас (Bourdieu, 1998).⁶ 3. Стеснето поимање на рационалноста преку сведување на секоја логика на логиката на слободниот пазар и секое размислување на утилитарис-

на психата – станува ‘културално’ во една оригинална, а сепак се уште нетеоретизирана смисла“ (Jameson 1991: 48) Така, станува збор за две можеби неспоиви теоретски гледни точки.

³ Станува збор за *Противоположни: прилози кон општоороти против неолибералната наезда (Contre-Feux: Propos pour servir à la résistance contre l'invasion néo-libérale), За телевизиската (Sur la télévision) и Политички интервенции: општествена наука и политичка акција (Interventions, 1961-2001: Science sociale & action politique)* и низа на други пократки статии и говори, како на пример важниот есеј насловен *Есенцијата на неолиберализмот (L'essence du néolibéralisme)*. Единствено првата и втората книга на оваа листа се преведени и достапни на македонски јазик.

⁴ Повеќе за поимот „конзервативни револуции“ кај Бурдје, како и неговиот однос кон неолиберализмот, повлекувањето на државата од јавните служби, здравството, домувањето, образованието, културата, децентрализираната политичка култура втемелена на самопомош и самоопределување, владеењето на Роналд Реган во Соединетите Американски Држави и Маргарет Тачер во Британија во поглавјето „Акти на отпор“ во делото *Бурдје: аџенди провокаџор* од Мајкл Гринфел (Greenfell, 2004 141-163).

⁵ Историјата на полето на економијата Бурдје ја раскажува и илустрира во делото *Општествениот структури на економијата*. Книгата ја почнува со познатиот коментар на Анри Бергсон дека „се потребни векови на култура за да создаден еден утилитарист каков што е Џон Стјуарт Мил“. Во воведот забележува дека економскиот хабитус не е ниту вроден, ниту интринсичен, ниту универзален, туку е производ на долгa и колективна историја, последица на специфичната општествена, политичка, религијска и научна традиција на Западниот свет. (Bourdieu, 2005: 1-14)

⁶ Повеќе за ова прашање во *Структуралната трансформација на јавната сфера* од Јирген Хабермас (Habermas, 1991).

тичкото размислување, двете повторно претставени како „објективни“, „неутрални“ и „универзални“ (Бурдје, 2006; Bourdieu, 1998). 4. Обид за нивелирање на автономијата на посебните, полу-автономни полиња, како што се оние на културата, уметностите и науката.⁷

Целиот овој процес е потпомогнат од полињата што историски не успеале да се изборат за својата автономија и не развиле свој партикуларен хабитус и *illusio*, какви што се полето на новинарството и полето на телевизијата, и заради тоа „природно“ се приклучуваат кон логиката на полето на моќ, односно на економијата и политика. (Бурдје, 2006). Последиците на неолиберализмот по автономните општествени полиња Бурдје ја ословува како „тиранија“: во неговиот вокабулар (под влијание на Паскал и Кант) тиранијата е всушност хетерономен принцип на владеење, кога полето на моќ ги преплавува и ги покорува посебните закони на автономните полиња (Bourdieu, 2014: 221). Во книжевноста⁸ неолбералната идеологија, речиси, целосно го елиминира производството на „долга патека“ (*à long terme*), што се стреми кон акумулација на симболички капитал, создавање авангардни дела и класици; а го фаворизира производството на „кратка патека“ (*à court terme*), коешто е исклучиво ориентирано околу акумулација на материјален профит и издавање на бестселери и комерцијални дела.⁹ Овие тенденции најдобро се гледаат во водењето на издавачките куќи, бидејќи Бурдје смета дека и таму се случуваат „конзервативни револуции“, под влијание на „конзервативните револуции“ во политиката и економијата.¹⁰ Исто така, нападната е автономијата на интелектуалецот –

⁷ „Беа потребни повеќе столетија, како што покажав во мојата книга *Правилата на уметноста*, за правниците, уметниците, писателите, научниците, да ја стекнат својата автономија во однос на властите – политичката, религиозната, економската – и да можат да ги наметнат своите сопствени норми, своите специфични вредности, особено на вистината, во нивниот сопствен универзум, нивниот микрокосмос... Овие придобивски на слободата се насекаде загроени, и тоа не само од полковниците, диктаторите и мафијата; загроени се од најподмолните сили, оние на пазарот...“ (Бурдје 2006: 104)

⁸ Во доменот на филмот, под притисок на големите продукциски куќи чија главна цел е да се направи профит, авторското кино исчезнува. Автономните режисери имаат се помалку моќ при одлучување на последниот рез на филмот. Режисорот потпаѓа под тиранијата на продуцентите и на останатите технички лица. Имаме регресија од уметничко дело кон производ, од автор кон инженер или техничар за специјални ефекти и од актер кон ѕвезда. Во доменот на музика – особено на поп музиката – случајот е сличен, бидејќи квалитетот на музиката се определува според слушаноста на топ-листите, а уметничката автономија е заменета исклучиво со барањата на публиката (Bourdieu, 2009: 343).

⁹ Во *Правилата на уметноста* Бурдје ја илустрира разликата помеѓу двата типа производство преку споредбата на француските издавачки куќи „Лафон“ и „Минус“. Наспроти бестселерите на „Лафон“ се поставени драмата *Чекајќи го Годо* од Семјуел Бекет и романот *Љубомора* од Алан Роб-Грије. Долгорочниот успех на двете авангардни дела Бурдје го илустрира преку графикон на продадени примероци низ текот на годините (1993: 97–98).

¹⁰ Во есејот *Конзервативна револуција во издавачкото* Бурдје забележува дека овој процес се манифестира со тоа што малите, авангардни и специјализирани издавачки

процес кој е најмногу потпомогнат од медимите и новинарството – кои во јавниот простор единствено го дозволуваат присуството на политизирани и комерцијализирани интелектуалци; а говорот на посебните полиња го хомогенизираат и го нивелираат.¹¹

За полето на моќ, накратко, книжевното дело не постои како автономен уметнички објект, туку како производ со кои треба да се тргува. До тука потфатот на Бурдје изгледа сличен со анализата на „културната индустрија“ и капитализмот од средината на XX век од страна на Хоркхајмер и Адорно во *Дијалектиката на просветителството* (Horkheimer, Adorno: 2002). Сепак, повторно, како и во случајот со Џејмисон, пристапот на Бурдје е суштински поразличен, затоа што се темели на целосно поинаква методологија и изведува суштински поразлични заклучоци.

2. „Двојното читање“ и моќта на „прекршувањето“

Ваквата состојба во книжевноста, кога „еколошките предуслови на уметноста се уништени“, изискува и нов методолошки пристап и темелно реосмислување на клучните категории во теоријата на книжевноста, теорија која истовремено ќе ги земе предвид и грубата комодификација на книжевноста и посебноста на книжевноста како автономна општествена стварност. Токму тоа го прави Бурдје во вториот дел на *Правилата на уметноста*, насловен *Втемелување на науката за уметничките дела*, преку воведување на централниот поим „двојна историзација“ (*la double historicisation*) (Bourdieu, 1995: 309-312). Овој поим не само што му помогнал на Бурдје во поимањето на книжевноста во времето на неолиберализмот, туку продолжил да биде корисен и за други теоретичари

куќи се проголтани од поголеми корпорации и холдинзи, „броењето“ го заменува „читањето“, главните уредници се заменуваат со менаџери, а уредничкиот сектор е доминиран од секторите за продажба и маркетинг. Накратко кажано, хетерономниот модел на функционирање избива во преден план на работењето на издавачката куќа. (Bourdieu, 2008: 123-153)

¹¹ Овој аспект на конзервативните револуции и на хомогенизацијата на полињата под притисок на неолибералната хегемонија, Бурдје најмногу го истакнува во своите разговори со писателите Гинтер Грас (Bourdieu and Grass, 2008), со Тони Морисон (Bourdieu and Morrison, 1998) и со визуелниот уметник Ханс Хааке (Bourdieu and Naacke, 1995). „Континуируваниот труд на демолирање на фигурата на интелектуалецот, како што беше елаборирана, во Франција, од Зола до Сартр“ што го прават медиумите и новинарите во медиумскиот простор се прави преку нападно поедноставување и вулгаризирање на интелектуалниот дискурс. Категориите како точно/погрешно, оригинално/банално и убаво/грдо се заменети со шик/нешик, ново/старомодно итн. – или со други зборови, автентичната интелектуална мисла се заменува со мода и со модни трендови. Индивидуалните ставови на интелектуалците се редуцирани на „луѓе од слама“ (марксист, фашист, радикал итн.), а уметничките дела се грубо извлечени од своите полиња и се редуцирани на полето на економијата или политиката. (Bourdieu, Naacke 1995: 52)

и по смртта на авторот. Одличен пример се делата на Паскал Казанова за Семјуел Бекет (Casanova 2006), Франц Кафка (Casanova 2016) и „светското поле на книжевноста“ (Casanova 2004), кои се темелат на двојната историзација на книжевноста и на книжевните текстови што Бурдје ја поставил во *Правилата на уметноста*.

Според Бурдје, кога автономијата на книжевноста е на својот врв, книжевните текстови се перципираат како фетиш, самодоволни и затворени естетски објекти кои мора да се поимаат исклучиво врз основа на своите интринсични законитости и својства. Фетишот на книжевниот текст станува основна *doxa* на книжевното поле, и имплицитно и несвесно претставува централна парадигма на сите оние теории „кои тврдат дека единствената цел на една поема е самата поема, како само-доволна структура на ознаки“. Експлицитно, пак, се манифестира во комплексните теории на англо-американската Нова критика, структурализмот, формализмот, интертекстуалноста и некои форми на херменевтиката. Овој корпус на теории Бурдје го нарекува „внатрешни читања“ (*es lectures internes*)¹². Она што на овие теории им измолкнува (или пак систематски го отфрлаат) е фактот дека го преземаат книжевниот текст на крајот од својата историја, кога битката за неговата автономија веќе била извојувана. Доминантноста на книжевната *doxa* во свеста на агентите е толку силна, што доведува до постоење на преетаблирана хармонија помеѓу текстот и естетскиот поглед на критичарот; фетишистички дискурс на овие *lectora* не само што го опишува статусот на текстот (самодоволност, „автотеличност“ автономност), туку истовремено и го создаваат објектот на нивниот интерес како таков. Заради тоа тие не можат да добијат објективна слика ниту за книжевноста како целина, ниту за книжевните текстови, а уште помалку можат да ја забележат и анализираат хетерономијата на книжевното поле и комодификацијата на книжевноста. Нивниот проблем е што не се доволно (или воопшто) историски, што не ја контекстуализираат книжевноста во општествени рамки и што не ги земаат предвид сите останати институции кои ја создаваат фетишизацијата на книжевното дело, а кои под притисоците на неолиберализмот полека го губат тлото под нозете (Bourdieu, 1995: 194-202).

¹² Бурдје наведува низа на имиња за да го илустрира корпусот на „внатрешни читања“. Т.С. Елиот и неговата збирка есеи *Светската шума* во којашто поезијата ја нарекува „автотелична“; писателите на *Нувел Реву Франсе*, особено поетот и критичар Пол Валери; потоа влијателната книжевна теорија на Рене Велек и Остин Ворен; теориите на Роман Ингарден, Џон Кроу Ренсом, Клинт Брукс и Алан Тејт од Новата Критика; чикашката школа на книжевна критика; руските формалисти, Роман Јакобсон, Жерар Женет, структуралистите, Гастон Башлар, нео-кантијанската теорија на симболички форми итн. (Bourdieu 1995: 194-202).

Од друга страна, кога автономијата на полето е на своето дно – или пак се перципира како воопшто да не постои – книжевните текстови се поимаат како експресија на некоја религиска догма, општествено-политичка тенденција или, пак, како производ со кој може да се тргува. Она што е заедничко за овој корпус на теории што Бурдје го нарекува „надворешни читања“ (*les lectures externes*) е дека го сметаат секој уметнички објект за „рефлексија“ или „симболичка експресија“ на општествениот свет и на тој начин го поврзуваат книжевниот текст со „општествените карактеристики на авторот, или на групата на којшто биле адресирани, или требало да бидат адресирани“. Овој корпус на теории Бурдје го поврзува со поортодоксните марксистички теоретичари, како Герг Лукач и Лисјен Годлман¹³, кои ја затекнале книжевноста во времето на интензивна комодификација на нејзините производи. Проблемот со „надворешните читања“ е што се пренагласено редуktivни и што се однесуваат како специфичната историја на книжевното поле воопшто да не постои: овие теоретичари го занемаруваат „ефектот на прекршување“ што полето го извршува (*l'effet de réfraction exercé par le champ*) врз сите фактори од полето на моќ кои делуваат врз него, какви што се политиката, економијата, националноста, религијата итн. (Bourdieu, 1995: 224) На тој начин – слично како „внатрешните читатели“ – тие го создаваат објектот што мислат дека го опишуваат, а нивните теории остануваат исто толку редуktivни, како и редуktivните сили на полето на моќ што не ја признаваат автономијата на уметничките полиња (не се чувствителни кон формата, на пример) – каков што е дискурсот на неолиберализмот, медиумите и новинарите за кои зборувавме претходно. Формулацијата што најчесто може да се најде во овие дискурси е: „книжевноста не е ништо освен...“ или „текстот не е ништо освен...“. Овој облик на редуkција и вулгаризација, Бурдје го нарекува „погледот на Терсит“, што е типичен за новинарското поле (Bourdieu, 1995: 202-204; 191-192).

Наспроти „двете алтернативи“ тој предлага трет метод, кој би ги надминал слабостите на двата пристапа, односно веќе споменатиот поим на „двојна историзација“. Користејќи се со тој метод, теоретичарот на книжевноста ниту несвесно би „сакрализирал“, како првата група на критичари, а ниту ненамерно (или намерно) би „демонизирал“ како втората група на критичари, туку би му пристапил на објектот на својот интерес

¹³ Во овој дел, Бурдје реферира – иако тоа експлицитно не го наведува – на текстовите посветени на реалистичката книжевност и есеите за модернизмот на Герг Лукач; и на *Кон социологија на романот* (Goldman 1975) и *Бојот сокриен* (Goldman 2013) на Лисјен Годлман, дела кои се под длабоко влијание на теориите на Лукач.

– имено, на книжевноста – рефлексивно¹⁴. Со помош на оваа алатка теоретичарот може да историзира на две рамништа: да ја поима книжевноста како историски феномен, и да го поима сопствениот поглед врз неа како историски феномен; симултано да го опишува објектот на интерес, но и да го објективизира сопствениот поглед што го определува тој објект како објект на интерес (Bourdieu, 1995: 309-312). Само така, смета Бурдје, единствено е можно на правилен начин да се разбере книжевноста во сета своја комплексност, како феномен кој постојано се движи помеѓу тенденцијата на автономизација и тенденцијата на хетерономизацијата. Всушност, овој метод претставува една форма на радикална контекстуализација што ја поима книжевноста како длабоко испреплетена со политиката и економијата. Но, за разлика од „надворешните читања“, Бурдје во центарот на своите истражувања ја поставува специфичната историја на книжевното поле коешто го генерира „прекршувањето“ на надворешните сили кои потекнуваат во полето на моќ и нив ги преведува на својот посебен, естетски вокабулар. На тој начин се задоволени барањата на двата претходно критикувани пристапи. Целта на критичарот – служејќи се со двојната историзација – е да ги пронајде хомологиите меѓу просторот на делата, дефиниран исклучиво преку симболичката содржина и „особено формата“ (барањето на „внатрешното читање“) и просторот на позициите во полето на производството (барањето на „надворешното читање“).¹⁵ Положбата на книжевното дело, на креативниот проект и на авторот треба да се определи во релација со играта на хомологиите што се оформуваат меѓу полето на книжевноста (автономијата) и полето на моќта (хетерономијата). Во тој случај, секој книжевен феномен во своето манифестирање ќе биде определен од два фактори: естетски и политички, внатрешни и надворешни – кои во него ќе се манифестираат во испреплетено единство (нивната поделба, секако е номинална и теоретска) (Bourdieu, 1995: 205-206).

Ваквиот пристап, особено во поглед на хомологиите и „созвучјата“, во некои елементи наликува на есеите на Валтер Бенјамин. Сличноста е

¹⁴ „За да се извлече на виделина тоа што е *par excellence* скриено, тоа што ѝ бега на погледот на науката затоа што е скриено во самиот поглед на научникот, односно, трансценденталното несвесно, мора да се историзира субјектот кој историзира, да се објективизира субјектот на објективизација, односно историското трансцендентално – објективизација која е предуслов за пристап на науката кон самосвесност или со други зборови, кон знањето на сопствените историски пресупозиции. (Bourdieu 2004: 86) Повеќе за рефлексивноста во делото *Наука за рефлексивноста и рефлексивноста* (Bourdieu 2004).

¹⁵ Најеклатантен пример на вакво читање можеме да најдеме на почетокот на *Правилата на уметноста* каде Бурдје го анализира романот *Сенјименитално образование* на Гистав Флобер; и на крајот на *Правилата на уметноста*, во анализата на *Една роза за Емили* од Вилијам Фокнер (Bourdieu 1995: 3-34; 322-329).

најизразена со *Уметничкото дело во епохата на техничката репродукција*, каде што постојано се посочуваат преклопувањата и прекршувањата на уметноста и на политиката, на економското производство и на уметничкото производство (Бејџамин, 2010: 147-189). Понатаму, Бурдје може да се спореди со специфичната англо-американска школа на марксистички критичари, какви што се Рејмонд Вилијамс, Тери Иглтон¹⁶ и Фредерик Џејмисон, кои во своите анализи заземаат слично теоретско стојалиште. Тие, како и марксистите од предвоената генерација ја анализираат книжевноста како историско-политички-идеолошки феномен; но, исто така, потенцираат дека таа, сепак, поседува своја особена автономија која мора да се земе предвид. Поимот на „политичкото несвесно“ на Џејмисон е најдобар пример на таа теоретска ориентација, каде авторот, слично како Бурдје, инсистира на двојна интерпретација и двојна историзација. (Jameson, 2002). Паралела, исто така, може да се направи и со делото *Нем ѓвор* на Жак Рансиер, во кое францускиот теоретичар од марксистичка провениенција забележува дека дискурсот на книжевноста и дискурсот на општествените науки неслучајно настанале истовремено и дека нивното постеење зависи едно од друго (Ranciere, 2011). Сличностите на Бурдје, очигледно, се најмногу навалени кон марксистичката книжевна теорија; секако, постојат значителни разлики, и тие треба подетално да се истражат.

Сепак, кај сите овие автори – особено кај Иглтон, Џејмисон и Рансиер – се поставува една централна теза, на која Бурдје комплетно се приклучува: дека интерпретацијата не е нешто што временски и онтолошки му претходи на делото, туку дека делото и интерпретацијата постојат во временска симултаност, генерирајќи се и репродуцирајќи се едно со друго. Тоа е нешто што „внатрешните читачи“ не можат да го прифатат, давајќи му естетски екслузивитет на уметничкото дело, кое за нив има статус сличен на монадите на Лајбниц¹⁷; а не можат да го прифатат ниту конзервативните критичари како, на пример, Џорџ Штајнер, кој инсистира на темпоралната и онтолошка примарност на делото, наспроти критичкиот дискурс во книгата *Реални ѓрисусѓва* (Steiner, 1989).

Бурдје дополнително ја засилува оваа централна теза, бидејќи покрај теоретичарот, на листата на неопходни чинители кои ја создаваат кни-

¹⁶ Реферираме кон *Култура и општество: 1780-1950* (Williams 1960), *Марксизам и либерална теорија* (Williams 1977) и *Долгата револуција* (Williams 1961) од Рејмонд Вилијамс; *Книжевна теорија: вовед* (2008), *Идеологијата на естетската* (Eagleton 1990) и *Насианост на либералната* (Eagleton 2012) од Тери Иглтон.

¹⁷ Еклатантен пример за тоа е истакнатиот критичар од школата на американската Нова критика Клинт Брукс, особено во првиот и последниот есеј на неговата најпозната книга, *Убаво искованата урна: студиум за стругурата на поезијата* (Brooks 1960).

жевноста и го оформуваат книжевниот текст, додава цела армија агенти и институции кои се непосредно или посредно вклучени во репродукцијата на полето на книжевноста: критичарите, рецензентите, издавачките куќи, уредниците, професорите, културните и образовните институции итн. Освен теоретското реосмислување на статусот на уметничкиот објект, тој дава и комплетно преиначување на улогата на авторот во продуцирање на книжевноста – критика која се движи на слична линија со критиката на внатрешните читања, и самодоволност на книжевниот текст. Овој аспект на неговата методологија – за која не зборувавме поопширно, заради недостаток на простор – се однесува на критиката на т.н. „идеологија на харизма“ и на теоријата на „првобитниот проект“ на Жан-Пол Сартр (Bourdieu, 1995: 187-191). Во суштина, двете критики – онаа на фетишизацијата на делото и на „идеологијата на харизма“ – се темелат на отфрлање на „субстанцијалното“ размислување во книжевната наука и нејзино заменување со „релациониот“ начин на мислење (*le mode de pensée relationnel*), преземен од Ернст Касирер во книгата *Субстанца и функција* (Bourdieu, 1995: 181; Cassirer, 1953).

Бурдје смета дека поимот на поле и поимот на „двојна историзација“ треба да ги надминат овие теоретски недоследности. Со нивна помош книжевноста ќе може најпрво правилно да се разбере во сета своја комплексност; а потоа, тие сознанија да помогнат во изнаоѓањето на правилни начини на заштита и отпор против тиранијата на полето на моќ, манифестирана преку сеопфатниот дискурс на неолиберализмот. Или, со други зборови, исклучиво преку правилно разбирање на начинот на кој книжевноста се создава, може да се оформат централните стратегии на одбраната од различните видови тиранији – економски и политички. Така, проектот образложен во *Правилата на уметноста* може да се сумира во неколку точки:

1. Раскажувањето на историјата на едно поле е единствен начин правилно да се разбере неговата есенција.¹⁸ Историјата на полето ја открива неговата структура, централниот *conatus*, правилата на игра, *illusio*, економијата и хабитусот што се отелотворува во агентите. Но, можеби

¹⁸ „Невозможно е социолошки да се истражува еден современ феномен без да се даде генетичка историја и генетичка социологија на тој феномен. Социологијата, како што јас ја замислувам, е генетички структурализам или структурална генеза. Социологот е некој што се занимава со современа историја на партикуларен случај во сегашноста; социологот е историчар кој ја зема сегашноста како објект, со прикриен мотив да ја конституира сегашноста како партикуларен случај и да ја локализира во универзумот на можни случаи. (Bourdieu, 2014: 87) Повеќе за односот помеѓу историјата и социологијата во серијата разговори помеѓу Бурдје и Шартие објавени во книгата *Социологија и историчар* (Bourdieu and Chartier, 2015).

најважно за нашиот труд, е дека ги открива неопходните предуслови за постоењето на полето, и заканите и опасностите што може да ја нарушат тешко стекнатата автономија. Накратко, борбата за зачувувањето на полето е невозможна без разбирање на неговата есенција, односно историјата. Затоа Бурдје повторно – во 1992 година – ја раскажува добропознатата историја на францускиот книжевен XIX век, и стремежот на агентите за создавање на автономно книжевно поле, наспроти полето на моќ (индустрискиот капитализам, буржујската етика) и полемизира со делата на Жан-Пол Сартр и Ролан Барт, кои го делат неговиот интерес за оваа тема.¹⁹ Бурдје смета дека историјата на книжевното поле не се движи линеарно, туку дека многу често се повторува, пишува тој во еден од есеите вклучени во *Политички интервенции* (Bourdieu, 2009: 212). Токму таков е случајот со полето на книжевноста во XIX век и на крајот на XX век. Структурата на полето е определена, таборите се поделени, непријателот е познат – останува да се изиграат потезите, а за тоа е потребно да се познава историјата. Наездата на неолиберализмот и специфичната форма на неговата тиранија единствено може да се сфати во контекст на историјата на полето на книжевноста и со помош на методот на двојна историзација што го образложивме претходно. **2.** Борбата против хетерономните сили е возможна со повикување на „стариот поредок“ и преку црпење на ресурсите што тој ги содржи – „на старите солидарности“ и на „резервите на општествен капитал“ акумулирани во историјата на полето. Според Бурдје, тоа не се конзервативни сили, туку сили на отпор. (Bourdieu, 1998) **3.** Полињата мора да се репродуцираат за да продолжат да постојат. Тие не се апстрактни ентитети, туку нешто што ја црпи својата стварност од материјалноста на институциите и од хабитусот, влогот и интересот на агентите. Се додека колективна верба од овој вид постои и се репродуцира во материјалноста на институциите и на книгите, и во менталните схеми и отелотворените диспозиции на агентите, постоењето на полето ќе биде загарантирано. Затоа, мора да се надмине фетишистичкото поклонување пред книжевниот текст и харизматичното славење на идеологијата на авторот во тоеријата. Бројот на чинители кои ја произведуваат и репродуцираат книжевноста е многу поголем од авторите на делата, а интерпретацијата на книжевните текстови е многу повеќе од нивно едноставно опишување или коментирање. (Bourdieu, 1995: 172–173).

¹⁹ Најпрво, тука се авторите кои директно се занимаваат со автономијата на француското книжевно поле, со секој на различен начин и со различна цел: Жан Пол Сартр во *Што е литературата?* (Sartre 1988), Ролан Барт во *Книжевноста на нултиот степен* (Barthes 1970).

Заклучок

Во овој труд покажавме дека фетишистичкото поклонување пред книжевните дела и славењето на харизмата на авторите не можат да ја заштита книжевноста од тиранијата на слободниот пазар и на политичката програма на „конзервативните револуции“ и неолиберализмот. Во *Правилата на уметноста* и неговите текстови посветени на современата политичка и економска ситуација во Западниот свет, тој симултано формулира нова методологија за разбирање на книжевноста, книжевниот текст и авторот, и формулира стратегија – втемелена врз образложената теорија – за борба на книжевноста и на останатите културни полиња за зачување на нивната автономија. Методот на „двојна историзација“ влегува во дијалог – имплицитен и експлицитен – со речиси сите попознати теоретски модели во поновата книжевна историја и реско се спротивставува на двата вида редукции на книжевноста, „внатрешното“ и „надворешното“ читање. Само преку практикување на два поглед, а смета Бурдје, еден естетски и еден политички, книжевноста може да се разбере во сета своја комплексност – како поле од испреплетени релации, а не како супстанца, без историја и иднина – и само на тој начин таа може да се заштити од бескрупулозните закани и ургентните предизвици што неолиберализмот ги става пред сите сфери на културното производство.

Библиографија:

- Бурдје, П. (2006). *Противојнови / За телевизјата*. Скопје: Темплум.
- Adorno, W. T., Bernstein, J.M. (ed.). (1991). *The Culture Industry: Selected Essays on Mass Culture*. London and New York: Routledge.
- Barthes, R. (1970). *Writing Degree Zero*. London: Jonathan Cape.
- Bourdieu, P., Johnson, R. (ed.). (1993). *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. New York: Columbia University Press.
- Bourdieu, P. (1993). *Sociology in Question*. London: Sage Publications, 1993.
- Bourdieu, P., Haacke, H. (1995). *Free Exchange*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1995). *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2005). *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2008). A Conservative Revolution in Publishing. *Translation Studies*, 1 (2): 123-151.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14781700802113465>
- Bourdieu, P. (2009). *Political Interventions: Social Science and Political Action*. London and New York: Verso.
- Bourdieu, P. (2014). *On the State – Lectures at the College de France (1989-1992)*. Cambridge: Polity Press.

- Bourdieu, P. (2020). *Habitus and Field: General Sociology, Volume 2 – Lectures at the College de France (1982-1983)*. Cambridge: Polity Press, 2020.
- Bourdieu, P. (2004). *Science of Science and Reflexivity*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bourdieu, P., Chartier, R. (2015). *The Sociologist and the Historian*. Cambridge and Malden: Polity Press.
- Bourdieu, P., Wacquant, L.J.D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Brooks, C. (1960). *The Well Wrought Urn: Studies in the Structure of Poetry*. London: Dennis Dobson Ltd.
- Casanova, P. (2006). *Samuel Beckett: Anatomy of a Literary Revolution*. London and New York: Verso.
- Casanova, P. (2015). *Kafka, Angry Poet*. London, New York, Calcutta: Seagull Books.
- Casanova, P. (2004). *The World Republic of Letters*. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Cassirer, E. (1953). *Substance and Function / Einstein's Theory of Relativity*. Chicago: Dover Publications Inc.
- Eagleton, T. (2008). *Literary Theory: An Introduction*. Minneapolis: Minnesota University Press.
- Eagleton, T. (2012). *The Event of Literature*. New Haven and London: Yale University Press.
- Eagleton, T. (1990). *The Ideology of the Aesthetic*. Malden: Blackwell Publishing.
- Goldman, L. (1975). *Towards a Sociology of the Novel*. London: Tavistock Publications.
- Goldman, L. (2013). *The Hidden God: A Study of Tragic Vision in the Pensées of Pascal and the Tragedies of Racine*. London and New York: Routledge.
- Greenfell, M. (2004). *Pierre Bourdieu: Agent Provocateur*. London and New York: Continuum.
- Habermas, J. (1991). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Horkheimer, M., Adorno, T. (2002). *Dialectic of Enlightenment: Philosophical Fragments*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Jameson, F. (1991). *Postmodernism or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham: Duke University Press.
- Jameson, F. (2002). *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*. London: Routledge.
- Lane, F. J. (2006). *Bourdieu's Politics: Problems and possibilities*. London and New York: Routledge.
- Lukač, G. (1956). *Gete i njegovo doba*. Izdavačko preduzeće „Veselin Masleša“: Sarajevo.
- Lukacs, G. (1964). *Realism in Our Time: Literature and the Class Struggle*. New York: Harper Torchbooks.

- Lukacs, G. (1964). *Studies in European Realism*. New York: Grosset & Dunlap Publishers.
- Marks, K. (1976). *Prilog kritici političke ekonomije*. Beograd: BIGZ.
- Rancière, J. (2011). *Mute Speech: Literature, Critical Theory, and Politics*. New York: Columbia University Press.
- Sartre, J.P. (1988). *“What is Literature” and Other Essays*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Speller, J.R.W. (2011). *Bourdieu and Literature*. Cambridge: Open Book Publishers.
- Thompson, P. (2008). Field. In Grenfell, M. (ed.). *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, 199-212. Durham: Acumen Publishing Limited.
- Williams, R. (1960). *Culture and Society: 1780-1950*. New York: Anchor Books.
- Williams, R. (1961). *The Long Revolution*. London: Penguin Books.
- Williams, R. (1977). *Marxism and Literature*. Oxford and New York: Oxford University Press, 1977.
- Bourdieu, P., Grass, G. (2002). The ‘Progressive’ Restoration. *New Left Review*, Mar/Apr 14th. [Online]. Available from: <https://newleftreview.org/issues/ii14/articles/pierre-bourdieu-gunter-grass-the-progressive-restoration> [Accessed: December 19th, 2022]
- Bourdieu, P., Morrison, T. (1998) «Voir comme on ne voit jamais». *VACARME* 06, January 2nd. [Online]. Available from: <https://vacarme.org/article807.html> [Accessed: December 19th, 2022]
- Bourdieu, P. (1998). L’essence du néolibéralisme. *Le Monde diplomatique*. Mars. [Online]. Available from: <https://www.monde-diplomatique.fr/1998/03/BOURDIEU/3609> [Accessed: January 6th, 2023]

Vedran Dizdareviќ

NEOLIBERALISM AND THE METHOD OF "DOUBLE AUTHORIZATION" IN *THE RULES OF ART* OF PIERRE BOURDIEU

Abstract

In this paper, our aim is to show that there is an essential connection between *Rules of Art*, Pierre Bourdieu’s main work on literature, and his critique of neoliberalism present in his later works. Namely, starting from the *Postscript* at the end of *Rules of Art*, we will show that the autonomy of the literary field obtained in the XIX century (with all its implications: the charismatic “celebration” of the author, the fetishization of literary works, the establishment of the anti-economic logic of literature and symbolic capital, the establishment of an “aesthetic gaze”, etc.) does not guarantee that the field will remain forever autonomous. In the first part, we will present and analyze the critique of the politics and economy of neoliberalism in the works of Pierre Bourdieu, with a particular emphasis on its consequences on the autonomy of literature and the other cultural fields. We will argue (following Bourdieu) that the only way to understand the autonomy of the literary field and the autonomy

of literature in general today, is to place them in this context of neoliberal politics and economics. In the second and main part, we will present Pierre Bourdieu's notion of "double historicization", as a method through which he tries to respond to the challenges that neoliberalism poses to culture and literature. We will analyze this concept in detail, which Bourdieu sets up as an alternative to both "internal" and "external readings". In both cases – both in the first and in the second part – we will emphasize his theoretical similarities with certain currents of Anglo-American Marxism (Raymond Williams, Terry Eagleton, Frederic Jamieson) and some other theorists, such as Theodor Adorno, Walter Benjamin and Jacques Rancière. Finally, we will try to summarize the objectives of *Rules of Art* through three points in this wider context.

Keywords: Pierre Bourdieu, sociology of literature, neoliberalism, autonomy, literary field

Клучни зборови: Пјер Бурдје, социологија на литература, неолиберализам, автономија, книжевно поле